

7.

Modern dönemi ıralayan ve kendini dilsel birimler, söylemler aracılığıyla ortaya çıkaran ve kendisi aracılığıyla egemen ideolojinin ana öğeleri oluşturulan geleneksel tarih anlayışı, Foucault'ya göre tümüyle eleştirilmelidir. Dünya artık yeni bir tarih anlayışı ışığında yeniden anlamlandırılmalıdır. Bu tarih

anlayışı, dünyayı çözümlene iddiasındaki bir takım kalıpları dünyaya dayatmaktan kaçınır ve dizgeselliği eleştirir (Foucault, 1984: 76-100). Onun Nietzsche'den devşirdiği tarih görüşüne dayanan çalışmalarında belli bir dizgeden söz edilmez (M. Mahon, 1992: 121-122). Çünkü dizgeler ve ideolojiler "aynılaştırır", fakat Foucault uygun bir tarih yazımında "ayrım"a vurgu yapılması gerektiğini söyler.

Foucault daha önceleri değişmez olarak düşünülmüş ve bir dizge olarak dile getirilmiş herşeye karşı çıkar, varolandaki çeşitlilik ve ayrı oluşa vurgu yapar. Bu bakımdan modern dönemin geleneksel tarihçisinden farklı olarak söykütük araştırması yapan postmodern tarihçi şeylerin özlerini, gizlenmiş tözlerini aramaz, onları birbirinden ayıran deteyları, ilinekleri arar; ezeli-ebedi hakikat düşüncesine bağlanmaz, teolojiden, kader fikrinden, devamlılık kategorilerinden (örneğin tarihin ilerleyen ve en mükemmele doğru giden bir süreç olarak tasarlamaktan) uzak durur, geçmişle şimdiye yararı olacak biçimde ve değerlerin yaşamla bağlarını göstermek için ilgilenir, diğer bir deyişle şimdinin tarihini yazmaya çalışır, son olarak da herşeyin akla dayanması gerektiğine inanmaz.

Bu nitelikleri nedeniyle modern dönemde yapılan geleneksel tarih ve bu tarih aracılığıyla oluşturulmuş ideoloji yerini soykütüksel bir tarih anlayışına bırakmalıdır ve bu tarih anlayışıyla dünya anlaşılmaya çalışılmalıdır. Foucault, bu anlamda tarihin sonundan bahseder. Başka bir "son" tasarımı olarak Daniel Bell'in "ideolojilerin sonu" kavramı vardır. Bell'e göre çağımızda genç entellektüeller mutsuzdur; çünkü orta

yaştakilere uygun olan "ortayolculuk" onlara göre değildir; bu anlayış tutkudan yoksundur. Duygusal enerjiler -ve gereksinimler- vardır, ama bu enerjinin nasıl harekete geçirileceği çözümlenmesi zor bir problemdir. Siyaset çok az heyecan vaad etmektedir. Genç entellektüellerin bazıları bilimde ya da üniversitelerde çıkış yolu bulmuştur, ama bu, yeteneklerinin salt tekniğe indirgenmesi uğruna olmuştur; diğerleri sanat aracılığıyla kendilerini ifade etmeye çalışmışlardır, ama bu çabalar yeni biçim ve stilleri ortaya çıkaracak gerilimden yoksun kalmıştır.

Yeni ideolojilerin ortaya çıkmaması ya da ideolojinin sonu, ütopyaların sonu demek değildir- olmamalıdır da. İdeologlar “korkutucu yalınlaştırıcılar”dır (terrible simplifiers). İdeolojiler hazır formüller verdiği için, tek tek sorunları, meseleleri, tekil başarılarla çözmeyi insanlar için gereksiz kılmaktadır. Bu nedenle şu anda ütopyalara, her zamankinden daha fazla ihtiyacımız vardır. İdeolojinin sonu, toplumsal değişim için önerilmiş “sol” formüle kapıları kapatmaktadır, ama kapıları kapatmakla sırtını dönmek aynı şeydir. “Yeni sol”un tutkusu ve enerjisi varsa da, geleceğe ilişkin tanımı kuvvetli değildir. Savunucuları onun “istem üstünde” olduğunu söylüyor. Ama nereye gittiği, sosyalizmle ne kastettiği, bürokratikleşmeye karşı nasıl korunacağı yalnızca klişelerle yanıtlanmaktadır.

Tüm bunlardan ötürü ideoloji artık anlamsız bir sözcük haline geldiyse de, ütopya için aynı kaderin söz konusu olduğunu düşünmek yersizdir. Toplumun yeniden kurulması için araç bir kavram olan ideoloji, yerini aynı işlevi yerine getirme görevini de içerecek ütopya kavramına bırakmalıdır (Bell, 2004:1).

İdeoloji, Foucault ve Bell tarafından toplumsal formasyonu meydana getiren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Aynı içerikle bu kavramı kullanan düşünürlerden birisi de L. Althusser’dir. İdeoloji, toplumsal formasyonu oluşturan üç düzeyden biridir. Diğer iki düzey ekonomik ve politik düzeylerdir. Bu düzeyler bir pratiğe bağlıdır. Ekonomik düzeyde doğa, toplumsal ilişkiler içinde dönüştürülür; politik pratikte toplumsal ilişkiler ve ideolojik düzeyde insanın hayatla ilişkisi dönüştürülür. Tıpkı Foucault’nun düşündüğü gibi Althusser’e göre de insanlar bir toplumsal formasyonda kendilerini belirlenmiş ilişkiler içinde bulurlar, bu ilişkiler içinde roller belirlenmiştir. Bu nedenle toplum bireyler arası ilişkilere indirgenemez, çünkü bireyler ilişkilere belirleyici özne olarak değil, belirlenmiş birey olarak girer. İdeoloji, toplumsal ilişkilerin taşıyıcısı olan bireyleri, bu ilişkilerin öznesi haline getirir. Foucault’nun soykütüksel tarih tasarımı aracılığıyla, Bell’in ütopya kavramı aracılığıyla yapmak istedikleri bireyleri toplumsal belirlemelerin ötesine geçirebilme ve onların birer özne olduklarını hatırlatmadır.

Althusser’e göre bir ideoloji kavramı için “doğru”, “yanlış” gibi ölçütler konamaz. Çünkü ideoloji gerçekliğin bir yansıması değildir, bir toplumsal formasyon içinde kendisi de maddi olan pratikler içinde maddi biçimde türemiş bir düşünce tarzıdır. Bu nedenle onun doğruluğundan veya yanlışlığından sözedilemez. Somut etkiler yaratan bir pratiktir ideoloji (Althusser, 1994: 46-66)